

Xoán López Facal
é colaborador habitual e membro do consello de administración de TEMPOS Novos

Valentim R. Fagim é presidente da Associação Galega da Língua (AGAL)

As críticas de Méndez Ferrín ao reintegracionismo no número de marzo de TEMPOS levantaron ampolas. Respóstanlle o economista Xoán. L. Facal e o presidente da Associação Galega da Língua, Valentim R. Fagim.

Opiniós dun presidente

Xoán López Facal

Hai uns días, o actual presidente da RAG declaraba nunha entrevista publicada no número de marzo da revista TN que os reintegracionistas deberían ser tratados igual que os partidarios de Galicia Bilingüe, como inimigos do idioma. Suxeríalle ademais a tan sospeitosa seita lingüística –nun

evidente raptó de inspiración, debemos supoñer– a opción de ir predicar ás portas de Citroën. Chocan opinións tan ponderadas en boca do máis alto representante da máis antiga institución nacional galega. A sorpresa, a dicir verdade, é, con todo, relativa. Todos sabemos que o presidente da RAG arras-

tra o seu míster Hyde de nome Méndez Ferrín, de forma que, mentres as declaracións en boca do presidente constitúen flagrante desmesura e mesmo, como os economistas gustan de dicir, abuso de posición dominante, en boca de Ferrín son apenas un xénero literario que o escritor ten practicado con

Unha diagnose, varios tratamentos

A diagnose das doenzas do galego é tan coñecida como amplamente compartida. Non así, infelizmente, o antídoto a aplicar e as vías de tratamento. Por mor da claridade poderíamos reducilas, penso, a tres opcións. A primeira, que podería ser cualificada de *autónoma ou isolacionista*, sostén que o galego é o idioma que hai e que herdamos, como o euskera ou o catalán. A segunda, que poderíamos denominar *dúplice ou pragmática*, reivindica o pleno uso do idioma no seu ámbito propio pero propugna o portugués como complemento conveniente para asegurar a estabilidade da lingua e a súa presenza no ámbito internacional. A multiplicación das relacións internacionais presta solidez e oportunidade a esta posición. As intervencións de Camilo Nogueira no Parlamento Europeo son, a tal respecto, exemplares. A terceira vía é a *reintegracionista*, propugna unha aproximación franca ao portugués: ortográfica, a fin de proclamar a soberanía lingüística do noso idioma, a súa condición de lingua supra-rexional, e lexical, mediante a absorción franca e decidida de todos os neoloxismos e modismos necesarios para tentar inverter a irrefreábel presión mediática e social do castelán.

A primeira posición é a oficial e beneficiaria, como consecuencia, de ampla protección institucional e privada. A segunda é a adoptada, implícita ou explicitamente, por individuos e medios de comunicación inequivocamente comprometidos coa defensa do galego pero conscientes dos problemas de relación no ámbito máis extenso da economía

asiduidade ao longo da súa fecunda vida política e literaria.

O elenco de destinatarios deste tipo de improprios circunstanciais é xeneroso, o seu eco tamén. Compracencia e complicidade na parroquia dos incondicionais, desconcerto, desdén, desgusto as máis das veces, nos seus destinatarios. O xénero da afronta con albo identificábel conta con afeccionados e goza mesmo dunha venerábel tradición literaria. Pola miña parte non o considero o quiñón máis valioso do legado literario de Ferrín. O xénero da polémica intemperante ten data de caducidade breve.

O idioma dos galegos esmorece día a día, vítima do abatemento demográfico, a abrupta urbanización da sociedade, a presión da comunicación en español e o desdén social. Inundados por unha enxurrada de neoloxismos casteláns que terminan por apoderarse do noso hábitat lingüístico máis inmediato, inmersos nun sistema vocálico alleo, sometido á represión o noso particular modo de entoación —un estigma de irresistible comichade, polo que se observa— o galego recúa tentando camuflarse de castelán no seu vocabulario, abandona trazos fonéticos que o individualizan (unha>*una*; caixas>*caisas*; identificación das vogais abertas e fechadas), encamiñase ao trote cara a máis cómoda asimilación co

idioma dominante á maneira do pied-noir co seu civilizador. Nada que non saiba ninguén. Tampouco ignora ninguén o imparábel proceso de deterioración que experimenta o noso idioma, traducido en perda de falantes e na ruptura dos mecanismos de transmisión oral.

Vistas as circunstancias, un pensa que, despois de todo, a ocorrencia de ir predicar a urxente tarefa de recuperación do idioma ás portas de Citroën, acompañando a prédica dunha firme proclamación da potencia e potencialidade do portugués como aliado neste arduo empeño non resulta de todo impertinente. Podería ser mesmo unha boa idea a ensaiar perante a crecente desafección social polo galego claramente observábel no núcleo urbano vigués e, de paso, unha contribución talvez útil para tentar contrarrestar a preocupante tendencia a considerar o cidadán portugués como o seu peculiar pied-noir que parece aniñar na parte menos informada e máis vulnerábel da sociedade viguesa. Ao final, o pied-noir procede sempre do sur. Ocorréseme tamén, de pasada, que, a suxerida proclama fronte á factoría de Citroën podería ser talvez máis útil para ensaiar algún entusiasmo manifesto proletario. Non debemos esquecer que estamos ante o primeiro centro fabril do país.

A voceira de Galicia Bilingüe, Gloria Lago. O verdadeiro inimigo do galego non é, sostén o autor deste artigo, o reintegracionismo, como afirmou recentemente nestas páxinas Xosé Luís Méndez Ferrín (presidente da RAG).

utilizar as grafías hespañolas ñ, ll por consideralas alleas non tanto á tradición textual galega, como á tradición conxunta galega e portuguesa”.

Cando trabucamos o inimigo

¿O reintegracionismo inimigo do galego? Non o creo, afirmou o presidente da RAG ou o amigo Méndez Ferrín, ambos, deduzo, en uso dunha licenza poética provocativa, transitoria e circunstancial. De non ser así, á afronta gratuíta sumaríase o menosprezo a unha tradición digna e respectábel defendida por eminentes mestres da resistencia cultural galega. O desdén polo reintegracionismo faríase extensivo a ilustres mestres do idioma como Carvalho Calero ou Guerra da Cal, ambos, por certo, en lista de espera de rehabilitación oficial que, en nada vai afectar, en todo caso, ao seu merecido lugar no auténtico panteón nacional de forxadores do idioma. ¿De veras hai vinte Carvalhos esperando vez para o seu día das letras como Ferrín afirma? Non fai falta ser un adicto a Freud para atribuír o clamoroso *damnatio memoriae* ditado contra o mestre da Universidade Compostelá –que conta por certo con eminentes discípulos na RAG e con memorábeis libros nas bibliotecas– ao consabido mecanismo de represión dos recordos xulgados perigosos. ¿Quen teme a Carvalho? ¿Quen son os seus vinte pares que pretenden relegalo a un nebuloso 2030?

Tentar denigrar a un colectivo que se ve obrigado a practicar a arte da discreción por temor a represalias (dotación de cátedras, participación en debates e iniciativas, apoio a publicacións), ou simplemente, por fuxir do sorriso cómplice

lingüística internacional. É tamén a posición implícita en revistas como *Encrucillada*, *A Trabe de Ouro* ou *Tempos Novos*, monolingües en galego que admiten artigos en portugués pero non os toleran en grafía reintegrada. Vailles niso, máis aló dunha hipotética oposición dun segmento de lectores que ningún tentou medir, a interdicción pública expresa con ameaza de sanción económica materializada na perda de calquera axuda pública que puidese corresponderlle, en calquera caso non moi xenerosa, como sabemos. Grave dilema e convincente argumento.

A terceira vía, a máis esixente, é a dos partidarios dunha aproximación franca ao portugués. Unha estratexia que conta con evidentes vantaxes como a de acceder en forma inmediata aos neoloxismos de uso cotián (para traducir “*cuencas*” hidrográficas, “*gradas*” de estaleiros”, “*cigüeñal*” do motor”, *tostado-ra*...” sen ter que esperar á próxima edición do dicionario da RAG. A propósito, son da opinión de que o neoloxismo non é unha cobaia de departamento universitario, máxime cando hai quen sostén

–son testemuña directa– de que este roedor podería ser alimentado con proveito de alimentos tan exóticos como os procedentes dos dicionarios de románés ou italiano. Carvalho Calero formulou o dilema dos neoloxismos con elocuencia: a única alternativa ao galego-portugués é o galego-castellano. Así, cegoñal en vez de cambota.

Son dos romances de Eça (un apelido galego: Deza) e das cancións de Zeca Afonso de onde proceden as fontes da nosa renovación lingüística: *investimento*, *orzamento*, *salientar*, *porén*. A grafía portuguesa axudaríanos a pronunciar correctamente os nosos propios apelidos: Meijide, Feijoo, Rajoi, Gigirei..., a restituír a nosa toponimia enmascarada en homenaxe desmesurada e inmerecida á ortografía castelán: Mugía, Gimonde, Jubia... e, xa postos, ¿por qué o castizo “ñ” no galego, letra descoñecida por todos, tirando vascos e casteláns, en lugar dos venerábeis dígrafos “nh” e “lh”, honestamente defendidos por Ferrín na súa obra sobre o cancionero de Pero Meogo (Galaxia, Vigo, 1966)?: “Non consideramos oportuno

e conmisericórdia, é unha actitude impropia da moral democrática e da altura épica da voz de Heriberto Bens. Deixemos as tarefas denigrativas en mans de cociñeiros electorais, xornalistas con amo implícito e tertulianos en tarde de inspiración. A cidadanía defensora do idioma, a que se mobiliza contra as agresións que se lle inflíxen, a que se esforza en cultivalo e asegurar o seu futuro, debe ensaiar espazos de recoñecemento e concordia. Neste ámbito, a ninguén debería solicitárselle documento de acreditación e lealdade a calquera principio de ortodoxia lingüística. O tempo xulgará. Respecto ás normas, apertura ás variantes lexítimas, desconfianza pola aproximación ao idioma dominante.

O auténtico adversario: as axencias da eutanasia pasiva do idioma, que ceñen filas hoxe ao redor de organizacións como UPD e GB e contan con amplo respaldo e complicidades nos medios e, o que é peor, na Xunta, a institución que ten por encomenda a defensa do idioma. ¿Ten sentido nestas circunstancias a práctica do insulto gratuito e barato contra un sector social activo en defensa do idioma? ¿Contra as conviccións dunha franxa xa apreciable da mocidade galega activa? ¿Contra a ecuanimidade e rigor científico que debe imperar no ámbito da romanística comparada?

Que o sorriso compracente da parroquia do *establishment* non obnuble e desvíe a Academia e os seus respectábeis numerarios da ardua tarefa de preservar e potenciar o idioma. Sobran inimigos para inventarmos máis.

Dividir é irresponsável

Valentim R. Fagim

No noso imaginario, matemática e lingua son entidades contrapostas. De facto, já logo no bacharelado fámolos optar por ciencias ou letras. Mesmo assim, neste artigo vamos tentar que ambos os conceptos dancem. Começaremos com a quantidade de falantes da nossa língua na Galiza. Desde há várias décadas assistimos a umha – contínua, o processo de substituição polo castelhano está muito avançado e, nom fosse o vigor e a teimosia de entidades e pessoas de todo o tipo, hoje a nossa situação seria irreversível. Fôssemos o povo eleito por Jeová e podíamos até ficar descansados porque sempre caberia começar de **0** mas segundo os dados que manejo nom fomos tocados polo dedo divino. Toca andar.

Para fazer frente a este processo de substituição temem-se colocado duas estratégias, a autonomista, que é a implementada nas instituições públicas e que afecta todas e todos e a luso-brasileira ou reintegracionista que é activada a partir da sociedade civil.

A estratégia luso-brasileira promove que, tendo a fortuna de existirem duas variedades da nossa língua que tiveram êxito socialmente, as do Brasil e Portugal, o mais eficaz seria espelhar-se nelas e somar. A um nível prático trataria-se nom de tradu-

zir e começar de **0** mas de importar os seus produtos (culturais, técnicos, simbólicos...) e interagir com as suas sociedades.

É importante notar que, sigamos a estratégia que sigamos, o português implica umha **+** quando nom umha **x**. Há várias áreas onde isto acontece.

No âmbito da castelhanização, mais profunda do que evidenciam os manuais escolares elaborados para os nossos miúdos, ajuda a reforçar estruturas gramaticais como o infinitivo flexionado ou o futuro de subjuntivo ou entidades lexicais como *juros*, *orçamento* ou *auto-estrada*, quer umhas quer as outras mui pouco presentes socialmente.

No âmbito da identidade, quer dizer, responder a pergunta: e quem fala a nossa língua?, os ganhos som também comuns. No campo cultural inclui os nossos produtores num sistema muito mais amplo como evidencia o projecto Cantos na Maré ou a projecção do escritor Carlos Quiroga no Brasil. Pola sua parte, os consumidores teriam outros referentes musicais, literários ou cinematográficos daqueles emanados da Hispanofonia e que som omnipresentes na nossa sociedade. Um fotografia da biblioteca ou a discoteca de um pessoa reintegracionista dam fé desta dinâmica cultural

A estratexia luso-brasileira é a responsábel do agromar de moitos locais sociais na Galiza, que gañan galego-falantes entre a xuventude, e impulsora do movemento ridiculista (á esquerda). Así, aspira a ter a mesma presenza nas institucións que Galicia Bilingüe ou a Real Academia Galega.

isto só consegue criar ÷ frente a agentes que, para além de estarem unidos, tenhem ao seu favor a inércia socioló-gica, o mercado e um estado. Dividir é altamente irresponsável.

Pensem os que pensarmos da estratégia luso-brasileira, esta é responsável polo Portal Galego da Língua, o periódico *Novas da Galiza*, muitos dos locais sociais que agromam por todo o país e que ganham galego-falantes entre a juventude, o movimento ridiculista, imensa produção intelectual em todos os campos, o e-estraviz ou a AGLP +

Nom só, é umha estratégia que pode ser mais atractiva na hora de ganhar neo-falantes em cidades onde a nossa língua nom é usada entre as camadas mais jovens. Como se sabe, a presença da língua em certos ámbitos, e as cidades é um deles, multiplica. Pode abrir-lhes mais hipótese de trabalho, adquirir mais bens, dar a sua condição de galegos e de galegas + valor.

Atrás desta estratégia, como da autonomista, há pessoas de todas as classes, de todas as ideologias, de todas as sensibilidades, o que confere imensa riqueza às nossas acções.

Para finalizar, um desejo. As pessoas que seguimos a estratégia luso-brasileira aspiramos a ser iguais que *Galicia Bilingue* ou que o presidente da RAG num aspecto chave. Seremos tratados da mesma forma perante as instituições, o que passa por nom sermos discriminados por viver a nossa língua como sendo extensa e útil. Enfim, quanto aos direitos civis, sermos =.

onde, à par de produções galegas, convivem outras brasileiras, portuguesas ou dalgum dos países africanos da área lusófona. Isto por nom falar das traduções que ajudam a quebrar a dinâmica em que fomos educados para vermos o mundo através dos óculos da língua estatal.

No âmbito da normalização, há muitos campos onde a estratégia autonomista dificilmente vai conseguir chegar: material de quiosque, sites, traduções técnicas, legendagem, software... Em muitos contextos como o nosso, o falante só pode pegar na versão na língua estatal. Nós temos escolha, a de outras variedades da nossa língua, a brasileira ou a portuguesa nomeadamente, que nos oferecem esse serviço sem necessidade de grandes investimentos públicos ou civis, que poderiam ser focalizados noutras áreas mais necessitados de reforço financeiro.

Como fruto de tudo isto, o estatuto social da nossa língua veria-se alterado em positivo e os falantes ganhariam em soberania a respeito da língua castelhana e os seus produtos $a \neq b$. No

campo do discurso podíamos apoderar-nos do bilinguismo e da utilidade tornando a Galiza o único país do mundo a ter como oficiais as duas línguas latinas mais faladas.

Seja como for, mesmo que some-mos ambas as estratégias $a+a$, o ponto em que está a partida é mui incerto $a+a < b$. Assim sendo, numa posição de responsabilidade, devemos evitar a todo o custo atacar qualquer umha das estratégias porque